

“...en komen de schepen traag opzetten...”

Het Van Houtenhuys: de geschiedenis van een huis, een houthandel en haar bijzondere bewoners

Rita Overbeek

Inleiding

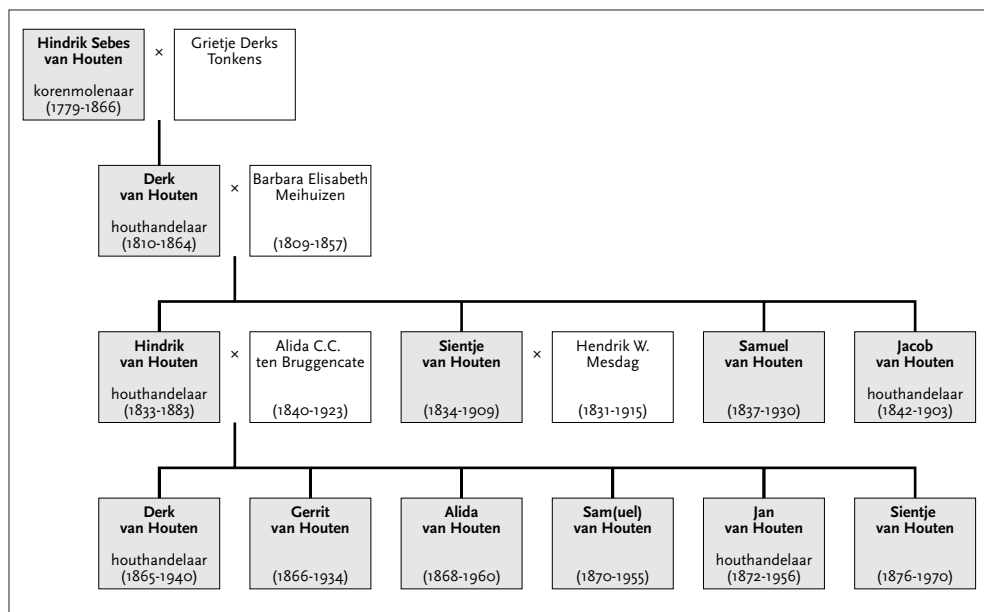
Dagelijks passeren duizenden mensen per auto, brommer of fiets van en naar de stad drie, op enige afstand van elkaar gelegen, oude herenhuizen aan de zuidkant van het Damsterdiep, die 's zomers grotendeels schuil gaan achter lommerrijk groen. Ze lijken verdwaald te midden van een flatgebouw, moderne kantoren en een typische jaren '70-woonwijk. Deze plek is als geen ander in een tijdsbestek van ruim tweehonderd jaar enorm van aanzicht veranderd. De drie huizen zijn de laatste getuigen van de geschiedenis van de hout- en oliehandel op deze plek, samen met de graanhandel een van de belangrijkste pijlers van de Groninger economie in de periode 1860-1930¹.

Afb. 1. Van Houtenhuys, gevels aan het Damsterdiep. Foto: Taco Tel.

Over een van deze huizen – Damsterdiep 215 – gaat dit artikel (afb. 1). Het gebouw is het geboortehuis van de bekende kunstschilder en tekenaar Gerrit van Houten (1866-1934) en bestaat uit een voormalig molenaarswoonhuis met later aangebouwde kantoren en een paarden- en koestal. Jarenlang woonde hier een geslacht van houthandelaren – van vader op zoon –, dat bovendien een aantal zeer kunstzinnige en muzikale leden voortbracht (tabel 1). Ook op andere terreinen, zoals de politiek en de techniek, ontwikkelden zij bijzondere talenten.

1. Bastmeijer en Overbeek 2003.

Tabel 1. Stamboom van de beschreven personen van het geslacht Van Houten.

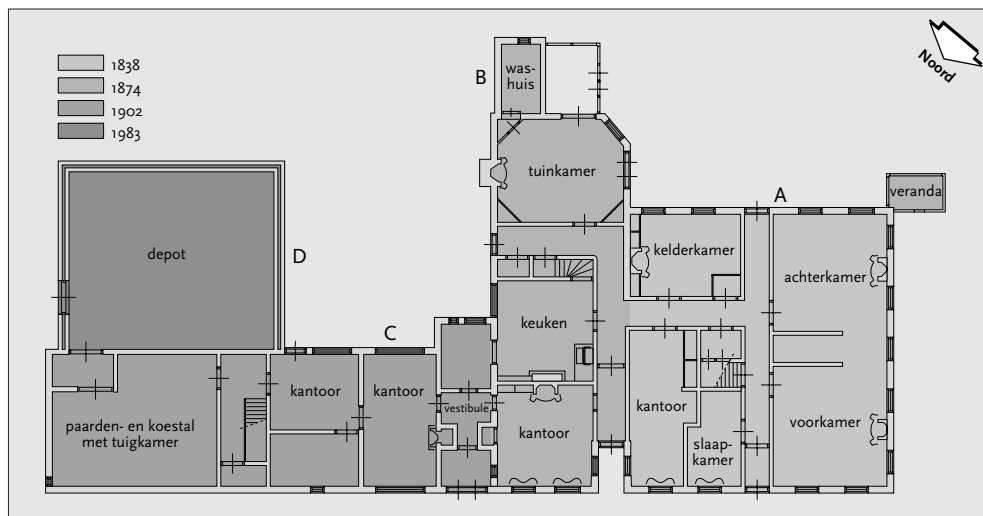
Gerrit van Houten was kunstschilder en tekenaar en zoon van de Groninger houthandelaar Hindrik van Houten en Alida ten Bruggencate². Een broer van Hindrik, Samuel, was de minister die in 1874 de Kinderwet ‘Van Houten’ introduceerde. Een zuster, Sientje van Houten, trouwde met de zeeschilder Hendrik Willem Mesdag.

Een zuster van Gerrit, Alida, was ook kunstzinnig en schilderes. Gerrit en Alida hadden drie broers, Derk, Samuel en Jan, en een zuster Sientje. Derk, de oudste en de enige die trouwde, zette met Jan de houthandel voort. Samuel werd huisarts. Jan, Alida, Samuel en Sientje bleven tot hun dood in het ouderlijke huis aan het Damsterdiep wonen. Alida en Sientje beheerden samen met grote toewijding het nagelaten werk van hun broer Gerrit. Het bewaard gebleven oeuvre is ondergebracht in de in 1945 opgerichte Gerrit van Houten Stichting. De jongste zuster Sientje bleef als laatste tot 1970 in het ouderlijke huis wonen, waar dan de tijd allang heeft stil gestaan, wanneer zij op 94-jarige leeftijd overlijdt.

Op verzoek van de Gerrit van Houten Stichting, eigenaar van de panden, is in 2003/2004 onderzoek gedaan naar de bouwgeschiedenis van de panden om te kijken of zij in aanmerking komen voor de status van monument. Het bouw-historische onderzoek vormde de basis voor dit artikel en is aangevuld met archiefonderzoek³. Het woonhuisdeel was tot voor kort onderkomen van een kindercrèche; het voormalige kantoor in het tussenlid wordt als bestuurskamer van

2. Gerrit van Houten was leerling van Academie Minerva te Groningen (tijdens lagere schooltijd en 1879-1882, 1884) en van de Academie van Beeldende Kunsten te Den Haag (1884-1885). Hij leek aanvankelijk zeer talentrijk en veelbelovend als kunstenaar. In 1886 openbaarden zich de eerste verschijnselen van zijn geestesziekte. In 1892 volgde een opname in een psychiatrische inrichting in Santpoort, waar hij tot zijn dood verbleef. Van Houten werkte in deze periode nagenoeg niet meer. Hij schilderde stadsgezichten, landschappen, stillevens en enkele portretten. In 1947 vond er een tentoonstelling plaats bij Pictura te Groningen, in 1957 in het Groninger Museum en in 1965 in het Singer Museum te Laren. Zie ook Koops-Stange, I.G.R. (red.), *Gerrit van Houten 1866-1934*. Groningen, 1991 en *Nieuwe Groninger Encyclopedie*.
3. Tel en Overbeek 2004.

de Stichting in ere gehouden; het nieuwe kantoor naast de voormalige stallen wordt verhuurd als woonhuis. De stallen zelf zijn verbouwd, aan de achterzijde uitgebreid en ingericht als depot van de Stichting.

Afb. 2. Gereconstrueerde plattegrond van de diverse bouwdelen. Tekening: Taco Tel en Imre van der Gaag, collectie Dienst RO/EZ.

Het Van Houten-huis ligt evenwijdig aan het Damsterdiep en bestaat uit vier eenlaagse bouwdelen (afb. 2):

- bouwdeel A (het oude woonhuis uit 1838) ligt aan de westkant en heeft een vierkante plattegrond van 14×14 m. Tegen de zuidwesthoek is in 1874 een veranda gebouwd;
- bouwdeel B (uitbreiding met kantoor, keuken en tuinkamer uit 1874) is tegen de oostkant van bouwdeel A aangebouwd en heeft een rechthoekige plattegrond van $7 \times$ circa 20 m met de nok haaks op de straat. Tegen de achtergevel staan twee kleine aanbouwen;
- bouwdeel C (de voormalige paardenstal met kantoor uit 1902) is weer tegen de oostkant van bouwdeel B aangebouwd en heeft een rechthoekige plattegrond van 22×7 m;
- bouwdeel D (aanbouw) is een moderne aanbouw met plat dak uit 1983 die als depotruimte is ingericht en zich aan de achterkant links bevindt.

Het oude woonhuis wordt aan de voor- en zijkant omzoomd door oude knotlinten; aan de westkant is nog een restant van een sloot (kolk) aanwezig die het woonhuis scheidde van de terreinen van de houthandel.

Dankzij de vriendelijke en royale medewerking van Jan van den Broek, stadsarchivaris en bestuurslid van de Gerrit van Houten Stichting, heb ik met veel plezier het – zeer omvangrijke – familiearchief kunnen raadplegen dat een schat aan interessante informatie opleverde en uit bouwkundig oogpunt een aantal puzzelstukken in elkaar liet vallen⁴.

4. Het archief van de familie Van Houten is onder aanwinstennr. 2003/85 ondergebracht bij de RHC Groninger Archieven en nog niet ontsloten. Het archief verschaft een vrijwel compleet beeld van het reilen en zeilen van een Groninger (handels)familie uit de gegoede burgerij in de tweede helft van de 19e eeuw en de eerste helft van de 20e eeuw.

Afb. 3. Detail kadastrale kaart 1828 met links aan het Damsterdiep het oude molenaarshuis en een houtstek; rechts een dubbele knechtenwoning. Hieronder staat houtzaagmolen 'De Twee Reizigers' met twee balkgaten; onderaan ligt de oude Boermandeweg. Kaart: collectie RHC Groninger Archieven.

Situering

In de eerste helft van de 15e eeuw wordt het Damsterdiep gegraven. Rond 1600 wordt dit diep verder uitgegraven om het geschikt te maken voor de scheepvaart; het Damsterdiep wordt dan de belangrijkste verbinding van de stad met de oostelijke Ommelanden. Op de kruisingen van land- en waterwegen ontstaan verderop de dorpjes Oosterhoogebrug en Ruischerbrug. Dichterbij de stad vestigen zich vanaf 1754 aan de zuidkant van het Damsterdiep de eerste houtzaag- en oliemolens en houtzagerijen met schuren, molenaarshuizen en knechtenwoningen (afb. 3). De oudste en het dichtst bij de stad gelegen is houtzaagmolen 'De Twee Reizigers' (1754), een achtkante bovenkruier met zwichtstelling op een schuur. Vanaf de stad, die dan nog wordt omringd door de vestingwallen, zijn de geïsoleerde molenterreinen alleen bereikbaar via een voetpad dat vanaf de Steentilpoort en het Klein Poortje langs het Damsterdiep loopt. De percelen liggen ingeklemd tussen sloten die uitmonden op het Damsterdiep. Over deze sloten liggen in het tracé van het voetpad eenvoudige houten bruggetjes en ijzeren draaibruggen. Ten zuiden en evenwijdig aan het Damsterdiep – dan het Buiten Damsterdiep geheten of Buiten de Steentilpoort – loopt een voetpad, de Boermandeweg, die in 1875 van de kaart verdwijnt door de aanleg van het Eemskanaal (afb. 4).

Afb. 4. Situatietekening van het terrein buiten de Steentilpoort met plan voor een verbindingskanaal tussen de stadsgracht en het Damsterdiep, Provinciale Waterstaat 1849. Hierop is het nieuwe molenaarshuis uit 1838 aangegeven (bij pijltje).

Tekening: collectie RHC Groninger Archieven.

Afb. 5. Houtzaagmolen 'De Twee Reizigers', kort voor de afbraak, circa 1900. Foto: archief Gerrit van Houten Stichting, Groningen.

De houthandel van de familie Van Houten (1831-1967)

In 1831 koopt houthandelaar Derk van Houten houtzaagmolen 'De Twee Reizigers' met inbegrip van de inventaris, een woonhuis, twee knechtenwoningen, een houtstek en ruim een bunder land met uitloop op de Boerman deweg aan de achterzijde van het perceel, gelegen buiten de Steentilpoort aan het Damsterdiep zuidzijde, bij en onder Groningen (afb. 5). *"Het was in 1831 dat onze grootouders Derk van Houten 19 jaar, zijn echtgenote Barbara Elizabeth Meihuizen 20 jaar naar Groningen kwamen; ze kochten de windhoutzaagmolen De Twee Reizigers, staande aan het Damsterdiep bij Groningen met bijbehorend huis en erf. Het huis was zo klein en de voordeur zo laag, dat Derk met zijn rijzige gestalte er niet anders dan gebukt kon binnentreden. Ze hebben het dadelijk (in 1838) laten afbreken en op dezelfde plaats een nieuw gebouwd, ongeveer in bouw overeenkomend met Derk's ouderlijke woning te 't Waar bij Nieuw-Scheemda⁵. Zo is er nog midden onder ons huis nog de kelder van het oorspronkelijke huis. Vermoedelijk hebben onze grootouders toen ook dadelijk de stal, het wagenhuis en het houtstek gebouwd, gebouwen waarin wij als kinderen veel hebben gespeeld"*⁶.

Derk van Houten is de zoon van korenmolenaar Hindrik Sebes van Houten en Grietje Derks Tonkens uit 't Waar. Beiden stammen uit oude doopsgezinde geslachten, waarvan de voorouders in 1714 uit Zwitserland omwille van hun geloof de wijk namen en naar het noorden trokken. Derk bracht de zaak en vooral de handel in balken tot grote bloei. *"Derk stichtte op het erf een groothandel in balkhout; hij voerde veel hout aan; het gebeurde soms wel, dat hij wel 24 zeilschepen met balken te verwachten was uit het hoge Noorden (Scandinavië, Rusland en de Baltische Staten). De vlotten lagen in grootvaders tijd tot Appingedam en wanneer er houtkopers kwamen om balken te kopen, dan liet Derk een landauer uit de stad komen om met de bezoekers van de zijweg af de vlotten in ogenschouw te nemen"*.

5. 't Waar, gehucht ten noorden van Nieuw-Scheemda, ontstaan in 1659 als dochternederzetting van Scheemda.
6. Alle citaten zijn ontleend aan familiecorrespondentie, aantekeningen in kas- en huishoudboekjes en notities van Sientje en Alida van Houten, archief Gerrit van Houten Stichting, Groningen.

Van de zeven kinderen zetten de oudste en jongste zoon, Hindrik en Jakob na de vroege dood van hun vader, de zaak voort. In 1868 breidden zij de zaak uit met een stoomhoutzagerij, in 1878 met een schaverij. Dan is aan de achterkant van de percelen al het Eemskanaal gegraven (1876) waardoor grotere zeilschepen hun hout kunnen laden en lossen. Na het vroege overlijden van Hindrik in 1883 zette diens weduwe, Alida van Houten-ten Bruggencate, het bedrijf voort met haar zwager, die in 1895 uit de firma treedt. Haar beide zoons Derk en Jan nemen de leiding van de zaak op zich. In dat jaar installeert Jan in de houtzagerij elektrische beweegkracht, waardoor de zagerij als eerste fabriek in Nederland door elektrische kracht wordt gedreven⁷. In 1905 gaat de (houten)stoomhoutzagerij uit 1868 door brand verloren. Bang voor nog meer brandgevaar besluit de familie met pijn in het hart de oude houtzaagmolen 'De Twee Reizigers' te slopen. *“Het droevig gebeuren, het slopen van het statige, nog steeds solide bouwwerk geschiedde in maart 1906, toen in het daaraan voorafgaande jaar in de maand augustus de op enige afstand gelegen houten stoommolen in vlammen was opgegaan”*.

Afb. 6. Het Damsterdiep met het Van Houtenhuis tijdens de aanleg van de buisriolering, 1927. Foto: P.B. Kramer, collectie RHC Groninger Archieven.

Afb. 7. Stucwerkplafond in de rechtevoorkamer. Foto: Taco Tel.

Op het vrijgekomen terrein komen twee nieuwe stenen fabrieksgebouwen, waarvan de ijzeren kapconstructies door Jan van Houten zelf worden ontworpen.

7. Bij zijn intrede in de houtzaak in 1890 op 18-jarige leeftijd wist Jan van Houten door zijn technisch vernuft, ondanks de malaise die al in 1883 had ingezet, de zaak tot grote bloei te brengen. In het bedrijf had hij overal elektrische verlichting aangebracht. Ook verbeterde hij de werking van het balkenzaagmaan en de schaafmachine.

In de jaren '20/'30 van de vorige eeuw wordt het voortbestaan van de houthandel bedreigd door de crisistijd en malaise in het houtvak, maar meer nog door het oprukken van de moderne tijd waar de familie niet tegen opgewassen lijkt. De onafwendbare demping van het Damsterdiep – levensader voor hun bedrijf – en de aanleg van de Oosterparkwijk aan de overkant leveren felle conflicten met en langdurige procedures tegen de Gemeente op (afb. 6). Bij de bevrijding in 1945 heeft het woonhuis veel oorlogsschade; tijdens de oorlog hadden Duitse troepen de fabrieksgebouwen in beslag genomen. De houthandel blijft in naam tot in de jaren '50 – op een laag pitje – in bedrijf waarna de NV in 1967 officieel wordt ontbonden. Tot 1978 blijven de terreinen van de houtloodsen braak liggen en geven illegale bouwsels, garages en woonwagens veel overlast voor omwonenden. Uiteindelijk worden de terreinen (uitgezonderd woonhuis met erf) verkocht en bouwt woningbouwvereniging 'Patrimonium' in 1978 een complex van 184 woningen. De straatnamen Balkgat, Houtstek en Zagerij herinneren aan de plek van de vroegere houthandel.

Woonhuis (A)

In 1838 wordt het 18e-eeuwse molenaarshuis gesloopt, vervangen door het huidige en wordt daarmee ruim tweemaal zo groot (zie afb. 2). Het is een huis zonder opsmuk in traditioneel-landelijke stijl met symmetrisch ingedeelde gevels van helderrode Groninger baksteen onder een omgaand schilddak, een centrale, statige zespaneels toegangsdeur met bovenlicht en een hardstenen stoep en grote zesruitsvensters. De forse kajuit in het voordakschild is van later datum (na 1900); de ruimte hierachter was het atelier van Alida van Houten. De indeling van het gebouw stamt grotendeels uit 1838: centrale middengang met houten paneeldeuren, beschilderd in houtimitatietechniek en met marmerimitatie op de neuten en aan de westzijde hiervan een voor- en achterkamer met grote zesruitsvensters. Aan de oostzijde van de gang liggen het oude kantoor, een slaapkamer en een opkamer boven de kelder, die nog van het gesloopte huis afkomstig is en een vloer van bruingeglazuurde plavuizen heeft. De dwarsgang voert oorspronkelijk naar de keuken, dienstvertrekken en privaten, die in een aanbouw aan de oostzijde zijn ondergebracht. Dit is het achterhuis, dat op zijn beurt verbonden is met de houtschuur aan de oostzijde⁸. Het achterhuis wordt in 1874 gesloopt als op deze plaats een nieuwe, vergrote aanbouw komt. Gelijktijdig worden ook de woonvertrekken onderhanden genomen, die versierde stucplafonds krijgen, “... voorzien van kroonlijstje met enig bladerwerk, perklijst met hoekstukken en een rozet lang 1,60 × 1,30 meter, alles brabandsch werk” naar de mode van de tijd (afb. 7). In de voorkamer komt een zwartmarmeren schouw met stucwerkversiering.

De overige vertrekken behouden hun balkenplafonds en in de achterkamer blijft de bruinroze marmeren schouw uit 1838 op haar plaats. Het woonhuis bezit een omgaand schilddak met in het midden een korte zakgoot waarvan het regenwater via een Keulse goot (een binnengoot die over de zoldervloer loopt) wordt afgevoerd naar de buitenkant van het gebouw. In de voorgevel steekt nog een zinken overlooppijp naar buiten, die in geval van een verstopping de bewoners waarschuwt. In de tweede helft van de 20e eeuw is het hele middenstuk

8. In tegenstelling tot de latere situatie als de infrastructurele ontwikkeling rond het Damsterdiep ter plaatse steeds belangrijker wordt, was het woonhuis vroeger op het westen – de stad – georiënteerd. Dit verklaart de term achterhuis aan de oostzijde en de plaats van de oude keuken.

ter hoogte van de omgaande nok vlak gemaakt zodat een grote zolder ontstond en het regenwater niet langer binnendoor afgevoerd hoefde te worden.

Verbouwing (B)

In 1874 wordt de aanbouw met keuken aan de oostkant gesloopt en vervangen door een nieuwe, die aan de zuidkant vier meter uitsteekt, waarin van voor naar achteren een nieuw kantoor, een nieuwe keuken met gang en een grote tuinkamer komen (zie afb. 2). Architect is N.W. Lit (1853-1907) uit Groningen. Bij de verbouwing zijn op verschillende plaatsen delen van bestaand materiaal hergebruikt, zoals blijkt uit een bewaard gebleven bestek en zoals in die tijd heel gebruikelijk is. Het woonhuis is inwendig van keuken en kantoor gescheiden door een lange gang, waarop de dwarsgang van het woonhuis aansluit. De voor-gevel bezit hier een vrij diep en smal ingangsportiek met een aparte entree voor het kantoor met bewerkte houten paneeldeur, ijzeren tralievensters en een bovenlicht met gietijzeren levensboom. Alle deur- en raamkozijnen van dit bouwdeel zijn lichtgetoogd (zesruitsvensters)⁹. Een uitzondering is de buitendeur aan het einde van de dwarsgang; dit is weer een hergebruikte deur. De twee smalle zijramen in de portiek zijn gemaakt van één bestaand raamkozijn!

Kantoor en gang

Het kantoor bezit nog vrijwel geheel de originele inrichting en aankleding uit 1874 met interieurelementen als gebogen vensterbanken met consoles, houten raamluiken, een houten vloer, een schoorsteenmantel met een zwartmarmeren schouw en een betegelde vloerplaat. De schoorsteenboezem is versierd met Corinthische pilasters. Links van de schouw staat een ingebouwde kast, waarvan

Afb. 9. Beschilderde deurpanelen in het kantoor door Gerrit van Houten. Foto: Taco Tel.

Afb. 8. Bovenlicht van de gangdeur naast het kantoor met mousselineglas. Foto: Taco Tel.

9. Met 'gebogen hoofden', aldus het bestek uit archief Gerrit van Houten Stichting, Groningen.

de deuren ook hergebruikt zijn. Of het balkenplafond nog aanwezig is achter het huidige boardplafond, is niet duidelijk. In een van de gangdeuren zit een bijzonder bovenlicht met roedeverdeling in de vorm van vierkanten, kwartrondjes en een cirkel, gevuld met mousselineglas in diverse patronen (afb. 8)¹⁰.

In 1883 en 1884 beschildert Gerrit van Houten een aantal paneeldeuren met landschappen en stillevens in olieverf. Op 22 april 1883 beschrijft moeder Alida van Houten-ten Bruggencate in een brief aan haar oudste zoon Derk, die dan in Amsterdam aan de Handelsschool studeert, deze schilderijen: *“... zijn wij aan het verven en wel in het kantoor wat voor ons allen een zeer lastige zaak is omdat wij nu het vroegere kantoor weer hebben moeten betrekken en vinden het daar erg klein en eng” ... “Het kantoor ziet er nu mooi uit mooie donkere kleur bronsachtig met daarbij passend behang en de vloer bruinachtig of omber kleur. Daarbij heeft Gerrit verleden zondag de beide panelen op de deur in het kantoor met een paar prachtige schilderijen voorzien, zijnde boven een gezicht op een rivier bij avond na ondergang van de zon en beneden een maanlicht bij volle maan”* (afb. 9). In de zomer van 1884 beschildert Gerrit twee panelen op een gangdeur naast het kantoor, *“... boven een gezicht op*

Afb. 10. De 18e-eeuwse gootsteen met pomp en koperen kranen, afkomstig uit het oude, in 1838 afgebroken, molenaarshuis.
Foto: Taco Tel.

Afb. 11. Detail van een beschildeerde neut met marmerimitatie in de gang achter de keuken.
Foto: Taco Tel.

10. Glas, gezandstraald met kantpatronen.

den aankomende trein uit Holland (die toen nog over enkel spoor liep, terwijl het andere spoor bestemd was voor het verkeer van en naar de richting Nieuwesches) en onder op de deur een kleiner stuk met papavers”.

Keuken

Op de plaats van haar voorganger komt een grotere keuken waarvan de interieurafwerking grotendeels van 1874 dateert, uitgezonderd een oude pomp met hardstenen gootsteen en koperen kranen tegen de gangwand, die gezien zijn ouderdom afkomstig moet zijn uit het 18e-eeuwse molenaarshuis (afb. 10). De keuken bestaat uit een rechthoekige ruimte met een houten balkenplafond en een lambriserings van witte tegels, zogenaamde witjes. Tegen de noordwand staat een brede houten schouw met bewerkte consoles, waarvan de binnenwand ook met witjes is betegeld. In de wand naast de schouw zit een oude houten turfbak. De vloer wordt voorzien van zwart-witte tegels in zeshoekige en ruitvormige patronen van de Fa. Soufflet Le Blond uit Maubeuge (België), waarvan restanten onder de huidige linoleumvloer zijn aangetroffen. Achter de deur in de zuidwesthoek leidt een trap naar de boven de keuken gelegen turfzolder en dienstbodekamers (afb. 11).

Tuinkamer

Achter de keukengang wordt een grote tuinkamer aangebouwd, die ten opzichte van de bestaande achtergevel circa vier meter naar achteren uitsteekt (afb. 12). Aan de tuinzijde is één hoek afgeschuind; hierin zit een ‘eerste steen’ met het jaartal ‘1874’. De muuropeningen zijn voorzien van rollagen met geprofileerde ‘nette geslepen schuine (dag)kanten’.

Dit was het lievelingsvertrek van de familie. De kamer bezit aan vier zijden een afgeschuinde hoek; één wand bestaat uit een afgeschuind muurvlak, de ove-

Afb. 12. Moeder Alida van Houten-ten Bruggencate voor de tuinkamer met haar dochters Alida (links) en Sientje (rechts) en haar zoons Jan (links) en Derk. Foto: archief Gerrit van Houten Stichting, Groningen.

rige bestaan uit afgeschuinde hoekkasten. Hierdoor heeft de kamer een achthoekige vorm die aan een tuin- of theekoepel doet denken. In de schuine hoekkasten stond het kostbare porselein van de familie opgesteld. *“In de eetkamer, vlak naast de schoorsteenmantel bevindt zich een ruime plankenkast (voor grote stukken antiek). De tuinkamer is achthoekig. Aan de 2 korte zijden welke zich aan de nz van de kamer bevinden, is er gelegenheid gemaakt voor 2 kasten, n.l. 1 platte kast met weinig diepte. Aan de andere korte zijde, verder in de kamer, bevindt zich een kast, driehoekig van vorm, zodat de planken hier gelegenheid geven het porselein overzichtelijk te plaatsen”.*

Het oostelijke uitbouw-tje achter de tuinkamer is een laag bakstenen gebouwtje. In de achtergevel zit een venster met smeedijzeren tralies. Dit gebouwtje is het washuis.

Afb. 13. Van Houtenhuis, circa 1900. Links van het woonhuis de oude houtschuur en dubbele knechtenwoning, kort voor de afbraak. Foto: J.G. Kramer, archief Gerrit van Houten Stichting, Groningen.

Veranda

Aan de zuidwestelijke hoek van het oude woonhuis wordt in 1874 een half-open veranda aangebouwd met glazen wanden en houten luiken (ramen), die in de winter werden verwijderd en opgeslagen; alleen de houten hoekpaal blijft staan. De houten gootlijst was versierd met decoratief gezaagde lijstjes (hangers) die nu verdwenen zijn. In de achterwand zit nog een dichtgetimmerd spitsboogvenster; de overige wanden zijn later met glas dichtgezet (afb. 13).

Verbouwing (C)

In 1902 moeten de oude houtschuur en de dubbele knechtenwoning wijken voor twee nieuwe kantoorruimten met vestibule en een paarden- en koestal met tuigkamer naar ontwerp van architect P.M.A. Huurman uit Groningen (zie afb. 2)¹¹. De open grond tussen schuur en oud kantoor wordt in het nieuwe ontwerp de vestibule van het nieuwe kantoor. Een groot aantal oorspronkelijke interieurafwerkingen is bewaard gebleven zoals de entree met dubbele, bewerkte paneeldeur, terrazzovloer, geslepen tochtdeur met Jugendstil-motieven, een

11. Dit bouwdeel is minder diep geworden dan de ontwerp-tekening aangeeft. Ook zou een deel van het bestaande muurwerk in de nieuwbouw worden opgenomen maar of dit ook gebeurd is, is niet duidelijk.

Afb. 14. Bovenlicht van de tochtdeur in de entree van het nieuwe kantoor uit 1902. Foto: Taco Tel.

Afb. 15. Detail van de Jugendstil-betegeling in de entree van het nieuwe kantoor. Foto: Taco Tel.

tegellambrisering met groene bladmotieven in Jugendstil, een loketraampje in de entree, paneeldeuren en een zwartmarmeren schouw in het kantoorgedeelte (afb. 14 en 15).

Jan van Houten bedenkt allerlei vondsten in de stalruimte die zo bijzonder zijn dat hierover een speciaal artikel verschijnt in het tijdschrift *Het Paard* van 8 april 1909, nadat eerder al leerlingen van de Landbouwwinterschool en hun leraar de stal bezocht hebben. Op zolder stonden voederbakken opgesteld waardoor het voer in de ruiven beneden viel. Aan de zoldering was een paardenpoetsmachine (!) met een roterende borstel bevestigd die door een elektromotor werd aangedreven. De oostelijke zijgevel bevat in de topgevel een groot rondboogvenster in sobere Jugendstil-trant met dubbele houten hijsdeuren. De achtergevel van het voormalige kantoorgedeelte (nu woonhuis), ten westen van de depotruimte, bevat twee brede raam- en deurkozijnen. Onder de goot zijn in het metselwerk sporen zichtbaar van een nu verdwenen klos- en gootconstructie; ook de luifel boven de ingang is verwenen. De spiegel boven de schouw komt waarschijnlijk uit de tuinkamer.

Conclusie

Uit het onderzoek zijn zoveel waardevolle bouwonderdelen aangetroffen dat het complex op grond van een groot aantal cultuurhistorische en architectuurhistorische waarden in aanmerking komt om voorgedragen te worden als beschermd monument. Het is daarom inmiddels op een voorlopige lijst van waardevolle gebouwen geplaatst.

Literatuur

- Bastmeijer, A. en R. Overbeek, 'Bij ons aan 't Eemskanaal. De ontwikkelingsgeschiedenis van het gebied tussen het Damsterdiep en het Eemskanaal' in: *Hervonden Stad* 8 (2003), 95-106.
 Huizinga, P.J., "... de dingen die voorbij gaan" in: *Maandblad Groningen* juli (1971).
 Tel, T. en R. Overbeek, 'Damsterdiep 215, 215/1 en 215/2' in: *Bouwhistorische verkenning Gemeente Groningen*. Groningen, maart 2004.
 Veen Czn., B. van der, *Groninger Molenboek*. Groningen, 1981.